

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGA ÉS A BLASZFÉMIA MINT A SZÓLÁSSZABADSÁG KORLÁTJA*

KOLTAY András
egyetemi docens (PPKE JÁK)

A blaszfémia (vallásgyalázás, istenkáromlás) mint szólásszabadság-jogi kérdés nem újkeletű, a vallások, vallási szereplők, hittételek védelme a szólásszabadság legősibb korlátjának számított a nyugati jogrendszerekben is.¹ Mivel azonban a huszadik században ezeket a korlátokat az államok fokozatosan lebontották, és a mai Európában alig-alig hallani blaszfémia miatti elítélésekről, a szólásszabadság „nagy” kérdései (jó hírnév- és becsületvédelem, a magánélet védelme, gyűlöletbeszéd, médiaszabályozás stb.) között manapság nem szoktuk emlegetni a blaszfémia korlátozását.

Ugyanakkor a kérdés, bár háttérbe szorult, nem tűnt el teljesen. A brit jogászok az 1977-es Lemon- eset² óta figyelnek újra e kérdésre, Európa többi része pedig legkésőbb Salman Rushdie *Sátáni Verseik* c. kötetének 1988-89-es botrányakor figyelt fel ismételten a problémára.³ Az elmúlt évtizedekben időről-időre fellángolt a vita, az utóbbi időben elsősorban a radikális iszlám és Európa tisztázatlan kapcsolata, másodsorban a vallások általános védelme melletti és a szekuláris európai államok libertárius megközelítéséhez kapcsolódó érvek összeütközése vonatkozásában. Ez a vita új lendületet kapott az elmúlt évtized tragikus következményekkel járó blaszfémia-esetei, sorrendben a dán karikatúrák, majd a YouTube-on közzétett Mohamed- videó ügye, illetve a *Charlie Hebdo* szerkesztősége elleni 2015-ös terrortámadás következtében.

Jelen tanulmány át kívánja tekinteni az Emberi Jogok Európai Bíróságának a blaszfémia állami korlátozására adott reakcióit, kutatva a választ arra a kérdésre, hogy vajon létezik-e e kérdésben általános, a Bíróság által alkalmazandó európai mérce.

* A tanulmány megírásához szükséges kutatás az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

¹ Leonard W. LEVY: *Blasphemy: Verbal Offense Against the Sacred, From Moses to Salman Rushdie*. New York, Alfred A. Knopf, 1993.

² R. v. Lemon [1979] AC 617.

³ Lisa APPIGNANESI – Sara MAITLAND (eds.): *The Rushdie File*. Syracuse University Press, 1990.

1. A strasbourgi bíróság és a blaszfémia állami tilalma

A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága eddig valamennyi olyan esetben a bepanaszolt államnak adott igazat, amelyben a vita a vallási érzület megsértése körül forgott. A bíróság a blaszfémia eseteiben különösen szélesen értelmezi az állami mozgástér vagy mérlegetélés (*margin of appreciation*) elvét,⁴ és óvakodik attól, hogy e területen bármiféle általános, egységes európai mércét állítson fel. A bíróság bizonyos, különösen érzékeny területen (és a vallások gyalázása éppen ilyen terület), ahol nem létezik közös európai mérce, úgy döntött, nem kívánja ezt az űrt betölteni, és nem aktivista módon válaszolja meg a felmerülő kérdéseket, hanem szélesebb mozgásteret enged az európai emberi jogi egyezményben részes államoknak. Ez nem jelenti azt, hogy bizonyos minimumszabályokat ne határozza meg az ilyen kérdésekben is, a vallások és egyházak bírálata a nyílt közéleti vita érdekében például az egyezmény által is védett; a vallások gyalázása, a hívők érzéseit sértő vélemények tekintetében azonban a részes államok szabadon, maguk dönthetnek a korlátozásról. Többen bírálják a bíróságot amiatt, hogy a mozgástér meghagyásával bizonyos, az egyezmény által egyébként lefedett területről kivonult,⁵ sőt, egyenesen „kulturális relativizmussal” vádolják, mivel ódzkodik attól, hogy egységes szabályokat határozzon meg e kérdésekben, tagadván ezzel „az emberi jogok univerzalitását”.⁶ A vallásgyalázásra vonatkozó joggyakorlatot különösen sok bírálat érte.⁷ De a bíróság álláspontja is méltányolható, mely szerint akadnak olyan különösen érzékeny, és még Európában is nehezen harmonizálható területek, ahol szerencsésebb meghagyni a tagállamok döntési jogosultságát.

Az állami mozgástér meghagyása mellett szóló érve szerint az Egyezménynek és a hozzá kapcsolódó esetjognak tükröznie kell az Európában megtalálható kulturális sokszínűséget.⁸ A vallás és az erkölcs területén ez fokozottan igaz, így a szólásszabadság korlátozása e területeken inkább megengedhető, mint például a direkt politikai vitákban, hiszen az európai államok a politikai berendezkedésüket tekintve többé-kevésbé homogének, és elkötelezettek a demokratikus rendszer iránt, amelynek egyik alapja a közéleti-politikai viták szabadsága. Az egyezmény és a strasbourgi bíróság ugyanis csak *szubszidiárius* jellegű védelmet nyújt; az államok alapjogvédelmi rendszerét egészíti ki. A mozgástér meghagyásával a bíróság meghatározta azt, hogy mely szólások azok, amelyek feltétlen, és egységes mértékű védelmet élveznek minden részes államban, és melyek azok, amelyek korlátozásánál automatikusan hátrébb lép, és valóban csak alapvető garanciákat követel meg az államoktól. A szubszidiaritás elve tehát nem

⁴ Andrew LEGG: *The Margin of Appreciation in International Human Rights Law. Deference and Proportionality*. Oxford–New York, Oxford University Press, 2012.

⁵ LORD LESTER OF HERNE HILL: General Report. *Proceedings of the 8th International Colloquy on the European Convention on Human Rights*, 1995. 236–237.

⁶ Eyal BENVENISTE: Margin of Appreciation, Consensus, and Universal Standards. *International Law and Politics*, 1999. 844.

⁷ Helen FENWICK – Gavin PHILLIPSON: *Media Freedom under the Human Rights Act*. Oxford–New York, Oxford University Press, 2006. 488–497.

⁸ Paul MAHONEY: Marvellous Richness of Diversity or Invidious Cultural Relativism? *Human Rights Law Journal*, vol. 19. (1998) 1.

csak abban érvényesül, hogy nem lehet addig a bírósághoz fordulni, míg a kérelmező államában valamennyi hatékony jogorvoslati eszközt ki nem merített, hanem a szólás-szabadság értelmezésében is, amelyben elválnak egymástól az univerzálisan védett, közös mércével védhető vélemények és az államok belátására bízott területek.⁹

2. A blaszfémia korlátozásával kapcsolatos döntések

2.1. A X Ltd. and Y v. the United Kingdom-ügy és utóélete

Az X Ltd. and Y v. the United Kingdom ügy¹⁰ előzménye a blaszfémia *common law* bűncselekményének utolsó brit alkalmazása volt. Az angol *blasphemy* vagy az istenkáromlás írásos formája, a *blasphemous libel* a 17. század óta létezett, Anglia „közös joga”, a törvénybe nem foglalt joggyakorlat, a *common law* által szabályozott bűncselekmény, amelyet azonban a 19. századtól kezdve a gyakorlatban egyre ritkábban alkalmaztak. A blaszfémia tilalma, hasonlóan más, korábban széles körben érvényesülő korlátozásokhoz (mint például az obszcén kifejezések tilalma vagy a lázító rágalalmazás esetei) egy korábbi társadalmi normarendszer elvárásaihoz igazodott. A 17. században az istenkáromlás megítélése gyakorlatilag hasonló volt a lázadáséhoz: a jog az állammal szorosan összefonódott Church of England tekintélyét védte a blaszfémia büntetése által. Az egyház egyszerű becsmérése, rágalalmazása már büntetendő volt, de más keresztény felekezetek nem élveztek védelmet.¹¹ A későbbiekben, a 19. század végére a büntetendő magatartások köre leszűkül: ekkortól már csak a trágár, mocskolódo támadások esetén lehetett szó elítélésről, a kritikus megjegyzések, akár az Isten létének vagy egyes hittételeknek tagadása nem minősült bűncselekménynek.¹²

Egy 1922-es eljárást követően a blaszfémia bűncselekménye – a szabályok alkalmazásának híján – évtizedekre mély álomba szenderült, de mielőtt végleg a jogtörténet lezárt fejezetévé vált volna, 1977-ben váratlanul felébredt tetszhalott állapotából. Ekkor a homoszexuális közösség *Gay News* című lapjában megjelent egy vers, az angol nyelv professzora, bizonyos James Kirkup tollából. A vers súlyosan sértő volt a keresztény hívek számára, így az ügyben blaszfémia miatt – 55 év után először – eljárás indult. A strasbourgi döntés előzményeként a R. v. Lemon ügy¹³ végül a legfőbb bírói fórumot, a Lordok Házát is elérte, és a bírák jóváhagyták a lap szerkesztőjének és kiadójának elítélését (korábban a kiadóra 1000, míg a szerkesztőre 500 angol font pénzbüntetést, illetve utóbbira 9 hónap felfüggesztett szabadságvesztést szabtak ki).

A bírák megállapítása szerint a bűncselekményre vonatkozó korábbi precedensek elmentmondásosak és zavarosak, ezért ebben az ügyben az alapvető elvek újabb lefektetésére volt szükség. A jelentősen megosztott bíróság többsége szerint a blaszfémia esetében

⁹ Paul MAHONEY: Universality versus Subsidiarity in the Strasbourg Case Law on Free Speech: Explaining some recent Judgments. *European Human Rights Law Review*, (1997), 364.

¹⁰ Application no. 8710/79., admissibility decision, 1982. május 7.

¹¹ R. v. Taylor [1676] 1 Vent 293, 86 ER 189.

¹² R. v. Ramsay and Foote [1883] 15 Cox CC 231.

¹³ [1979] AC 617.

a szigorú (objektív) felelősség (*strict liability*) talaján állva kell vizsgálni a bűncselekmény megvalósulását. Nem szükséges hozzá szándékosság, ami a felháborodás előidézésre irányul, és még azok blaszfém jellegéről sem kell feltétlenül tudnia az elkövetőnek; önmagában a blaszfém kifejezések szándékos közzététele elegendő. Nem szükséges az istenkáromlásból eredő veszély kialakulása, amely a „társadalmi béke” megzavarását idézheti elő; a tiltás általában véve a harmonikus társadalmi kapcsolatokat és nyugalmat védi. Erőszak vagy gyűlölet veszélyének és erre irányuló szándék hiányában, pusztán a sérelmes tartalom alapján alkalmazható a korlátozás, a közérdek vagy az esetleges irodalmi érték sem vezethet a felelősség alóli mentesüléshez. A kisebbség ezzel szemben úgy érvelt, hogy a vádemelés nélkül eltelt évtizedek annak tanúbizonyságát adják, hogy a bűncselekmény további fenntartása a modern társadalomban indokolatlan.

A többség tagjai közé tartozó Lord Scarman felhívta a figyelmet a megkövetelt tényállás egy súlyos hiányosságára: a *blasphemy* ugyanis kizárólag az anglikán egyházat védte (felmerült, hogy esetleg más keresztény felekezeteket is, de a döntésben ezt nem pontosították), más vallásokra a védelem nem terjedt ki, ez pedig a modern, plurális társadalomban elfogadhatatlan. Újabb hosszas viták után végül a bűncselekményt a Criminal Justice and Immigration Act 2008 eltörölte,¹⁴ így a blaszfémia 2008 nyarától kezdve már elviekben sem büntethető.¹⁵

A *Gay News* kiadója és szerkesztője azonban még 1979-ben elvitte ügyét Strasbourgba, így az Emberi Jogok Európai Bírósága meghozhatta első döntését a blaszfémia korlátozhatósága tárgyában. Az *X Ltd. and Y v. the United Kingdom* ügyben a bíróság azóta megszüntetett szerve, az Emberi Jogok Európai Bizottsága járt el (a bizottság 1998-ig a kérelmek előszűrését végezte el, ügy érdemi elbírálásra csak a bizottság jóváhagyása esetén kerülhetett a bíróság elé), és megállapította, hogy az egyezmény 10. cikkében foglalt szólásszabadság joga nem sérült, azaz a kérelmet érdemi elbírálás nélkül elutasította.

A kérelmezők hivatkozása szerint szólásszabadságuk korlátozásának oka nem szerepel az egyezmény 10. cikk (2) bekezdésében szereplő legitim okok (közrend, közérkölc, mások jogainak védelme) között. Ezzel szemben a Bizottság megállapítása szerint az eredeti eljárás Nagy-Britanniában magánindítványra indult, amely körülmény mutatja, hogy a korlátozás igazolását a magánindítványt benyújtó magánszemély jogainak védelmében kell keresni. A konkrét esetben az istenkáromló rágalmazás büntetése mindenekelőtt a polgárok azon érdekét védi, amely vallásos érzéseik háborítatlanságához fűződik (11. bek.).

A Bizottság szerint, ha elfogadható, hogy a hívők vallásos érzéseit védelmet érdemelnek az illetlennek (*indecent*) tartott vélemények ellen, akkor szükségesnek tartható egy demokratikus társadalomban annak előírása is, hogy e támadások miatt a sértett bírósághoz fordulhat (12. bek.). Az érintett állam az, amelynek döntenie kell arról, hogy miként pontosítja a jogsértést, az egyezmény 10. cikk (2) bekezdésében megkövetelt arányosság figyelembevételével. A Bizottság álláspontja szerint az istenkáromló

¹⁴ Chapter IV., Part 5, section 79.

¹⁵ A szabály eltörlésének folyamatáról és az azt kísérő vitákról ld. Russell SANDBERG – Norman DOE: The Strange Death of Blasphemy. *The Modern Law Review*, vol. 71. (2008), 971.

rágalmazás ügy, ahogy a brit *common law*-ban szerepelt, megfelelt a fenti követelményeknek, és nem tűnik aránytalanak az elérni kívánt célhoz képest, tekintettel arra, hogy a jogsértés objektív felelősséggel jár, az istenkáromló szándéktól, illetve a közönségtől függetlenül, valamint szintén függetlenül attól a lehetőségtől, hogy meghatározott személy esetleg nem szerzett tudomást a megjelenésről (12. bek.).

A Bizottság tehát összességében úgy vélte, hogy a blaszfémia tilalmának alkalmazása az adott körülmények között szükséges volt, a kérelmezők panasza tehát alaptalan.

A blaszfémia kérdése Nagy-Britanniában ezt követően legközelebb a muszlim közösségben világszerte hatalmas felháborodást keltő Salman Rushdie regény, a *Sátáni versek* megjelenése után merült fel hasonló élességgel. A könyv kapcsán az angliai muszlim közösség tagjai kérvényezték az író elleni vádemelést, amit a magisztrátusi bíróság elutasított. (A mű több fordítóját megtámadták, illetve megölték, a legfőbb muszlim vallási vezető pedig kimondta a fatwát az íróra, aki ezt követően hosszú ideig bujkálni kényszerült.) E döntés ellen fordultak a kérvényezők a Queen's Bench-hez. A bíróság, majd később a Court of Appeal a R. v. Chief Metropolitan Magistrate ex parte Choudhury ügyben¹⁶ elutasította a kérelmet, mondván, a blaszfémia bűncselekményét kizárólag a kereszténységgel szemben lehet elkövetni. Ezzel ellentétes döntés esetén nem csak egy korábban megengedett magatartás válna büntethetővé, hanem egy nehéz értelmezési kérdést is a saját útjába gördítene a bíróság: ha minden vallást védene a jog, akkor meg kellene határozni, mit ért „vallás” alatt; a fogalom jelentésének tisztázatlansága pedig jelentős jogbizonytalansághoz vezetne.

Az államnak adott igazat az Emberi Jogok Európai Bizottsága a Rushdie-regény blaszfém jellegére hivatkozó angliai muszlimokkal szemben is.¹⁷ A kérelmüket elutasító döntés leszögezi, hogy a kérelmező által hivatkozott, a vallásszabadságot biztosító 9. cikkely nem kötelezi az államot arra, hogy állampolgárai vallási érzékenységét megvédje a gyalázkodásoktól, szélsőséges véleményektől, ezek korlátozása tehát az állam szabad belátásán múlik. (Ezzel a Bizottság lényegében jóváhagyta a *common law* blaszfémia sajátos, diszkriminatív jellegét is.)

2.2. Otto-Preminger-Institut v. Austria

A legfontosabb, legtöbbet idézett döntése a strasbourgi bíróságnak az Otto-Preminger-Institut v. Austria ügyben¹⁸ született meg. A kérelmező, az Otto-Preminger-Institut egy Innsbruckban alapított (magán)egyesület volt, amely a nagyközönség számára a *Das Liebeskonzil* (Mennyei Tanács) című film hat előadásból álló bemutatóját hirdette meg. A film egy 1894-es színdarab alapján készült, amelynek szerzőjét már akkor bíróság elé állították blaszfémia vádjával. Az eseményről a kérelmező hírlevelet készített, amelyet 2700 tagja részére továbbított, valamint autók szélvédőjére tűzött, és amelyben szerepelt az a figyelmeztetés, hogy a tiroli mozgókép-törvény értelmében 17 éven aluliak a filmet nem tekinthetik meg. A helyi újságban is megjelent a film bemutatójának

¹⁶ [1991] 1 QB 429.; [1991] 1 All ER 306, DC.

¹⁷ Choudhury v. the United Kingdom, application no. 17349/90., admissibility decision.

¹⁸ Application no. 13470/87., 1994. szeptember 20-i ítélet.

helye és időpontja. Az Innsbrucki Római Katolikus Egyházmegye kérésére az ügyész még a film bemutatását megelőzően „vallási tanok becsmérése miatt” büntetőeljárást kezdeményezett az egyesület vezetője ellen. A film megtekintését követően az ügyész indítványozta a kópia elkobzását, az osztrák médiatörvény 36. §-a értelmében. Az Innsbrucki Regionális Bíróság döntésének eredményeképpen a nyilvános vetítésekre nem került sor. A tartományi bíróság ítélete értelmében a művészet szabadsága korlátait képezik az Alkotmányban garantált jogok és szabadságok (ilyen a vallás és meggyőződés szabadsága is), másodsorban a toleranciára épülő emberi együttélés alapvető formája, és végül a kirívó és extrém jogsértések esetén a mások érdekeinek jog általi védelme. A kérelmező az egyezmény 10. cikke által védett szólásszabadságának megsértése miatt az Európai Jogok Emberi Bíróságához fordult, a bíróság pedig 6:3 szavazati arány mellett megállapította, hogy a kérelmező joga nem sérült az állami bíróság döntése által.

A bíróság rámutatott arra, hogy az egyezmény 9. cikke által védett gondolat-, lelkiismereti és vallásszabadság a demokratikus társadalom alapját képezi (47. bek.). Azok, akik úgy döntenek, hogy gyakorolják vallási meggyőződésük nyilvánításának szabadságát, függetlenül attól, hogy vallási többség vagy kisebbség tagjaiként tesznek-e így, ésszerűen nem várhatják el, hogy minden kritika alól mentesüljenek, így el kell fogadniuk, hogy mások elutasítják az ő vallásos nézeteiket, és túrniük kell az azzal szemben elengedhetetlen nézetek terjesztését is (47. bek.). A döntésben hivatkozott *Kokkinakis v. Greece* ügyben¹⁹ hozott ítéletben – nem a blaszfémia korlátozásának összefüggésében – a bíróság kimondta, hogy az állam jogosan dönthet úgy, hogy lépéseket tesz bizonyos magatartásformák korlátozása céljából, amennyiben azokat mások gondolati-, lelkiismereti és vallásszabadságának tiszteletben tartásával összeegyeztethetetlennek ítéli (47. bek.).

A kérelemben kifogásolt intézkedés az osztrák büntető törvénykönyv azon szakaszán alapult, mely előírja a vallásos tisztelet tárgyát képező tárgyak elleni olyan magatartások tilalmát, amelyek „jogos felháborodást” váltanak ki. A strasbourgi bíróság elfogadta azt, hogy a kifogásolt intézkedés az egyezmény 10. cikk (2) bekezdéséből levezethető legitím célból történt, „mások jogainak védelme” érdekében (48. bek.).

A bíróság hivatkozott saját joggyakorlatára, mely szerint a szólásszabadság a demokratikus társadalmak egyik legfontosabb alapja, az egyén fejlődésének egyik nélkülözhetetlen feltétele. Ez nemcsak a kedvező, ártalmatlan vagy közömbös információra vonatkozik, hanem azokra is, amelyek sértőek, sokkolóak vagy zavaróak (49. bek.).²⁰ A szólásszabadság gyakorlása ugyanakkor kötelezettségekkel és felelősséggel (*duties and responsibilities*) jár. Ezek közül az egyik – a vallásos meggyőződésekkel összefüggésben – az az általános követelmény, hogy amennyire csak lehetséges, kerülendők a vallás tárgyaival kapcsolatban a mások számára indokolatlanul sértő (*gratuitously offensive*) kifejezések (49. bek.). Elviekben tehát bizonyos demokratikus társadalmakban szükségesnek tűnhet a vallási tisztelet tárgyával szembeni „nem megfelelő” támadások szankcionálása, vagy akár megelőzése, azzal a feltétellel, hogy a korlátozás az elérni kívánt jogos céllal arányos (49. bek.).

¹⁹ Application no. 14307/88., 1993. május 25-i ítélet.

²⁰ Idézve a *Handyside v. the United Kingdom*-ügy (application no. 5493/72., 1976. december 7-i ítélet) indokolását.

Az erkölcsi kérdésekhez hasonlóan, Európában nem lehet azonosítani egységes megközelítéseket a vallás társadalmon belüli jelentőségét illetően, az még egyetlen országon belül is eltérő lehet. Nem lehet átfogó definíciót alkotni arra vonatkozóan, hogy mi minősül a szólásszabadság megengedhető korlátozásának akkor, ha a vélemény mások vallásos érzülete ellen irányul. Ezek okán az állami szervek rendelkeznek bizonyos mozgástérrel arra vonatkozóan, hogy van-e szükség ilyen korlátozásra, és ha igen, az milyen mértékű legyen (50. bek.). E mérlegelési jogkör azonban nem korlátlan, alkalmazása tárgya az egyezmény szempontjából való (Strasbourg általi) ellenőrzésnek, amelynek terjedelme az eset körülményeihez igazodik (50. bek.).

A bíróság megjegyezte, hogy bár a moziba való bejutás belépti díj megfizetéséhez és életkorhoz kötött volt, a filmet széles körben reklámozták, így tárgya és tartalma elegendő nyilvánosságot kapott ahhoz, hogy annak természete ismert legyen; „megfelelően nyilvános” volt ahhoz, hogy sérelmet okozzon (54. bek.). Az ügyben az egyezmény által védett két szabadságjog ütközik, egyrészt a kérelmező joga ahhoz, hogy megossza vitatott nézeteit a nyilvánossággal, közvetve pedig az érdeklődők ahhoz való joga, hogy megismerjék ezeket a nézeteket, másrészt másoknak a vallásszabadságuk tiszteletben tartásához való joga. Ebben a helyzetben tekintettel kell lenni az állami hatóságokat megillető mozgástérre, akiknek egy demokratikus társadalomban kötelessége a társadalom egészének az érdekét szem előtt tartani (55. bek.).

A bíróság nem tudott eltekinteni attól a ténytől, hogy a tiroliak döntő többsége római katolikus vallású. A film leforgalásával az osztrák hatóságok a régió vallási békéje megőrzésének biztosítása érdekében cselekedtek, és hogy megelőzzék azt, hogy egyes emberek úgy érezzék, a vallási meggyőződésük indokolatlan és sértő támadásoknak van kitéve. Az eset összes körülményét tekintetbe véve, a bíróság megítélése szerint nem lehet úgy tekinteni, hogy az osztrák hatóságok túllépték volna a kérdésben a mérlegelési mozgásterüket (56. bek.). Ami a szankció arányosságának kérdését illeti, a 10. cikket nem lehet úgy értelmezni, mint amely tiltja az olyan tárgyak közérdekből történő elkobzását, amelyek használatát jogszerűen tiltották meg. Bár az elkobzás végleg lehetetlenné tette, hogy a filmet Ausztriában bárhol bemutassák, a bíróság értelmezése szerint az alkalmazott eszközök az elérni kívánt célhoz képest nem voltak aránytalanok (57. bek.).

A többségi indokoláshoz három bíró közös különvéleményt fűzött, amelyben megállapítják, az egyezmény nem védi a vallásos érzület védelméhez való jogot, azt nem lehet levezetni a vallásszabadság jogából sem, amely viszont – hasonlóan a szólásszabadsághoz – magában foglalja a mások vallási véleményével szemben kritikus nézetek kifejezésének jogát is. Ettől függetlenül előfordulhat olyan helyzet, amikor „szükséges a demokratikus társadalomban” határokat szabni az ilyen kritika vagy az e joggal való visszaélés nyilvános megnyilvánulásainak, ebben a különvéleményt megfogalmazók egyetértenek a többséggel (különvélemény, 6. bek.).

Ugyanakkor a filmet kis létszámú, fizető közönség előtt, egy művészmoziban terveztek bemutatni, ezért valószínűtlen, hogy a közönség soraiban olyanok lettek volna, akiket nem érdekel a film, nem tudatos döntésük eredményeképpen ülnek be rá. A közönségnek elegendő lehetősége volt arra is, hogy előzetesen tájékozódjon a film természetéről, a reklám világos információkat tartalmazott annak érdekében, hogy a vallásuk bírálatára érzékeny emberek tájékozott döntéssel távol maradhassanak tőle (különvélemény, 9. bek.). A tiroli jog szerint a filmet 17 éven aluli személyek nem tekinthették

meg, a kérelmező pedig felhívta a figyelmet erre a körülményre, így annak veszélye, hogy olyan személy látja a filmet, akinek vallási meggyőződését az sértette volna, elenyésző (különvélemény, 10. bek.). A különvélemény szerzői nem tagadták, hogy a film bemutatása egyes tiroli lakosok vallásos érzéseit sérthette volna, de a film lefoglalása és elkobzása a jogos cél fényében nem volt arányos szankció (különvélemény, 11. bek.).

2.3. Wingrove v. the United Kingdom

A strasbourgi bíróság elé kerülő következő ügyben újra Nagy-Britannia volt a bepanaszolt állam. A Wingrove v. the United Kingdom ügyben²¹ a kérelmező egy filmrendező volt, aki írta és rendezte a *Visions of Ecstasy* (Az ekstázis látomásai) című 18 perces rövidfilmet, amelyet saját bevallása szerint Avilai Szent Teréz élete és írásai ihlették. A blaszfém alkotást benyújtották a filmeket a megfelelő korhatár-besorolás szempontjából a bemutatást megelőzően minősítő testületnek (BBFC, British Board of Film Classification), mely megtiltotta forgalomba hozatalát és bemutatását. A testület a R. v. Lemon ügyben hozott bírósági ítéletre hivatkozott, amely alapján a *Visions of Ecstasy* is blaszfémnek, így tiltottnak minősül. Wingrove fellebbezett a döntés ellen, azonban másodfokon jóváhagyták a BBFC döntését.

A kérelem nyomán a strasbourgi bíróság 7:2 szavazati arány mellett megállapította, hogy a kérelmező szólásszabadsághoz fűződő joga nem sérült. A bíróság megállapította, hogy a blaszfémia meghatározására természetéből adódóan nem lehet precíz jogi fogalmat alkotni. A nemzeti hatóságoknak tehát rugalmas keretek között kell meghatározni, milyen esetekben tekinthető a blaszfémia bűncselekménynek (42. bek.). A döntés felidézi az Otto-Preminger-döntés érvelését, és szintén „mások jogainak” (vallásszabadságának) védelmére alapozza a tilalom megengedettséget. Megállapítja, hogy a film közzétételének előzetes megtiltására azért került sor, hogy ezzel elejét vegyék annak a várható következménynek, hogy a krisztusi történetet és etikát megértő, azzal szimpatizáló, azt támogató személyek felháborodjanak a film sértő, trágár, gyalázkodó vagy nevetséges stílusán, amellyel a témát bemutatták (48. bek.). Ahogyan arra a brit bíróságok is rámutattak, nem magát a közlést vagy a véleményt kívánja szabályozni a jog, hanem annak módját. Ahhoz, hogy a közlés büntethető legyen, a vallási érzelmek sérelmének jelentős mértékűnek kell lennie (60. bek.).

A bíróság kitért arra is, hogy a film korlátozott (például kizárólag szex-shopokban való) terjesztése nem lett volna elegendő a kívánt cél elérése érdekében, mivel az megjelenésétől kezdve többszörösíthetővé, kölcsönözhetővé, forgalomba hozhatóvá, így terjesztése a hatóságok felügyeleti jogkörétől függetlenné vált volna. Ebből következően, bár a teljes tiltás meglehetősen erős lépés volt a hatóság részéről, mégis érthető következménye volt annak, hogy a film terjesztése bűncselekményt valósítana meg (62–64. bek.).

Az egyik különvéleményt jegyző Pettiti bíró szerint az, hogy valamely cselekedet blaszfémia miatt *esetleg* büntetőjogi következményekkel járhat, nem elegendő ok arra, hogy hatósági úton megtiltsanak egy könyv vagy videó terjesztését (csak akkor lehet

²¹ Application no. 19/1995/525/611., 1996. november 25-i ítélet.

ez megengedhető, ha bíróság megállapítja a bűncselekmény megtörténtét). De Meyer bíró pedig arra hívta fel a figyelmet, hogy az állami intézkedés az ügyben „előzetes korlátozás” volt, ami már az érintett vélemény napvilágra kerülését is ellehetetleníti, és ez elfogadhatatlan. Lohmus bíró már – ezzel összhangban – cenzúrának nevezi az állami döntést.

2.4. I. A. v. Turkey

A következő eset a bíróság praxisában az I. A. v. Turkey ügy²² volt. A kérelmező tulajdonosa és vezetője a Berfin nevű kiadóvállalatnak, amely 1993 novemberében a *Yasak Tümceler* („A tiltott mondatok”) című regényt egyszeri alkalommal, kétezres példányszámban kiadta. A mű a szerző filozófiai és teológiai gondolatait tartalmazta, regényes stílusban íródott.

Isztambul ügyésze vádiratot nyújtott be a kérelmező ellen a büntető törvénykönyv megsértése miatt, mivel a kérelmező a könyv kiadásával megsértette „Istent, a Valást, a Próféta és a Szent Könyvet”. Az elsőfokú bíróság a kérelmezőt kétéves börtönbüntetésre és bírság megfizetésére ítélte, a fellebbviteli bíróság az ítéletet később helybenhagyta (a bírság összege jelentéktelen volt, a szabadságvesztés-büntetés pedig átváltható volt – szintén alacsony összegű – bírságra). A kérelmező ezt követően a strasbourgi bírósághoz fordult, amely 4:3 szavazati arány mellett megállapította, hogy a bepanaszolt állam nem sértette meg a kérelmező szólásszabadsághoz való jogát.

Ahogy a korábbi döntésekben is, a bíróság ezúttal is leszögezte, hogy a szabadság gyakorlása kötelezettségekkel és felelősséggel jár, ebből fakadóan el kell kerülni a más számára indokolatlanul sértő vélemények közzétételét. Így nem tekinthető egy demokratikus államban szükségtelennek a vallási tisztelet tárgyai ellen irányuló sértő támadások szankcionálása. A vitatott könyvben egy sértő támadás jelent meg az iszlám prófétája ellen, ami miatt a hívők jogosan érezték sértve magukat. A bíróság véleménye szerint ésszerűen tekinthető úgy, hogy a panaszolt intézkedést „kényszerítő társadalmi igény” alapozta meg.

A három bíró által közösen jegyzett különvélemény a könyv tényleges hatását vitatta (alacsony példányszámban adták ki és eleve csak a szöveg egy kisebb része volt sértő a vallásosokra nézve). Érdekes felvetés a különvéleményben, hogy eltérően ítélendő meg az állam által (hivatalból), valamint a vallási érzéseiben sértett egyén által kezdeményezett eljárás. A különvélemény szerzői utóbbit inkább elfogadnák legitím szóláskorlátozásként (az ügyben az állami szervek hivatalból jártak el). Bár a megállapított büntetés mértéke csekély volt (a szabadságvesztés pénzbüntetésre váltásával számolva), maga az elítélés ténye is aggályos, mert minden marasztaló büntető ítélet elbátortalanítja a kiadókat a nem szigorúan konformista vagy „politikailag (vagy valóságilag) korrekt” könyvek kiadásától. A bírák szerint elérkezett az idő a strasbourgi esetjog felülvizsgálatára, amely túl nagy hangsúlyt fektet a gondolatok konformitására, a sajtó szabadsága ügyében pedig túlságosan óvatos és félnék megközelítést alkalmaz.

²² Application no. 42571/98., 2005. szeptember 13-i ítélet.

3. Az egyházak megengedett kritikája

A vallások gyalázásával, a vallási érzület megsértésének korlátozásával a fentiek alapján megengedő a strasbourgi bíróság, ugyanakkor a vallások és egyházak bírálatának, kritikájának védelmét széles körben biztosítja. Ezt példázza a *Giniewski v. France* ügyben született ítélet.²³ A *Le quotidien de Paris* című újság 1994. január 4. napján megjelenő száma megjelentetett egy, a kérelmező által írt cikket „A tévedés homálya” címmel, amely „Az igazság csodája” című pápai enciklikát kritizálta. A cikk felrója „Az Igazság csodája” enciklikának, hogy a teológiai alapelvek közé helyezi az Ószövetség Újszövetségben történő beteljesedésének doktrínáját, ez utóbbi előbbre valóságának hirdetésével. A cikk szerint a doktrína magában foglalja az antiszemitizmus magvait, amelyek a holokauszt ötletét és megvalósítását támogatták. Így „a katolikusok, és általánosabban a keresztények felelősek a náci vérengzésekért.” Az Általános Szövetség a Rasszizmus Ellen, és a Francia és Keresztény Identitás Tiszteletben Tartásáért (Alliance générale contre le racisme et pour le respect de l'identité française et chrétienne – AGRIF) nevezetű társulás eljárást kezdeményezett az újság kiadója és a szerző ellen arra hivatkozva, hogy a fenti cikk megjelentetésével faji szempontból rágalmazó kijelentéseket tett a keresztény közösséggel szemben, amelyet a francia sajtótörvény büntetni rendel. A bíróság megállapította a vallási közösséghez tartozás alapján történt nyilvános rágalmazás bűncselekményét, a kiadót és a kérelmezőt 6.000 francia frank büntetés megfizetésére ítélte. A kérelmező fellebbezett. A párizsi fellebbviteli bíróság megsemmisítette az ítéletet, és a kérelmezőt felmentette, a Semmitőszék (Cour de Cassation) részben hatályon kívül helyezte a másodfokú ítéletet, és áthelyezte az ügyet az orléans-i fellebbviteli bírósághoz. Utóbbi a kérelmező vonatkozásában fenntartotta az elsőfokú ítéletet, a kérelmezőt 1 frank kártérítésre, az újabb pervittel összefüggő költségek kifizetésére, illetve egy nyilatkozat megjelentetésére kötelezte. A kérelmező, minden hazai jogorvoslat kimerítését követően az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult. A strasbourgi bíróság egyhangúan megállapította, hogy a francia állam megsértette az egyezmény 10. cikkét.

A bíróság megállapította, hogy a szóláskorlátozás oka a konkrét ügyben az emberek egy csoportjának a katolikus valláshoz tartozásuk miatti rágalmazástól történő megóvása (40. bek.). A cikk ugyanakkor egy széleskörű és folyamatban lévő vitához, az európai zsidókkal szemben elkövetett népirtás mögötti lehetséges okok megtárgyalásához járult hozzá. Ilyen ügyekben a szólásszabadság korlátozása csak szűk körben, alapos indoklás mellett lehetséges (50–51. bek.). A cikk nem tartalmaz támadást a vallásos hittel szemben (51. bek.). Bár a megjelent szöveg tartalmazott olyan következtetéseket és mondatokat, amelyek sértőek, sokkolóak vagy zavaróak lehetnek néhány ember számára, ez önmagában nem zárja ki a szólásszabadság gyakorlását (52. bek.). A szóban forgó cikk nem volt „indokolatlanul sértő”, nem szított gyűlöletet, nem vont kétségbe világosan alátámasztott történelmi tényeket (52. bek.).

A francia bíróságok által alkalmazott érvek nem elegendőek ahhoz, hogy meggyőzőek a strasbourgi bíróságot arról, hogy a kérelmező véleménynyilvánítási szabadsá-

²³ Application no. 64016/00., 2006. január 31-i ítélet.

gának korlátozása „szükséges volt egy demokratikus társadalomban”, különösen nem tekinthető „kényszerítő társadalmi érdekek” a keresztény közösség elleni nyilvános rágalmazás vádjával történő elítélése (53. bek.). A rágalmazás bűncselekmény megállapítása tényének – súlyos büntetés kiszabása nélkül is – kétségtelenül elrettentő hatása van, így az alkalmazott szankció aránytalan.

A Klein v. Slovakia ügyben²⁴ hasonló döntés született. 1997-ben a *Domino Efekt* című hetilapban megjelent egy cikk, melyben a szerző kemény és vulgáris hangvételben kritizálta Ján Sokol érseket, a szlovák katolikus egyház fejét, amiért az a televízióban nyilvánosan kikelt a *Larry Flynt, a provokátor* című film bemutatása és az azokhoz tartozó plakátok ellen, azok betiltását követelve. A cikk megemlíti az érsek állítólagos ügynökmúltját, valamint többek között így fogalmaz: „nem értem, hogy a rendes katolikusok miért nem hagyják el az egyházat, amelyet egy ilyen ogre vezet.” Klein ellen büntetőeljárás indult, melynek során 15.000 szlovák korona pénzbüntetésre ítélték, mivel megsértette a szlovák büntető törvénykönyv azon szakaszát mely szerint „aki nyilvánosan másokat vallása vagy annak hiánya miatt becsmérel, egy évig terjedő szabadságvesztéssel sújtható”. A döntés elleni fellebbezést a kassai területi bíróság elutasította. A kérelmező ezt követően fordult a strasbourgi bírósághoz, amely egyhangúan megállapította, hogy az egyezmény 10. cikke az állami bíróság ítélete nyomán sérült.

A szóban forgó cikkben a szerző élesen kritizálta az érseket televíziós megszólalása miatt, az erős szavakkal kifejezett, pejoratív vélemény kizárólag az érsekre vonatkozott. A bíróság nem osztotta a szlovák bíróságok véleményét abban a tekintetben, hogy Klein kijelentései hitűkre tekintettel lealacsonyították, vagy lejárátták a szlovák lakosság egy részét (51. bek.). A katolikus egyház néhány tagja valóban sértőnek érezhette, hogy a kérelmező szerint az érsek nem méltó tiszttségére, de elfogadja annak érvelését, mely szerint a cikk nem gátolt meg senkit abban, hogy gyakorolja hitét vagy más módon kifejezze azt, továbbá nem is gyalázta annak tartalmát (52. bek.). A fentiekből következően az említett cikk megjelentetése, vulgáris stílusa ellenére sem ütközött mások vallásszabadsághoz való jogával, így a szerző szólásszabadságának korlátozása nem szolgált nyomos társadalmi érdeket, és nem állt arányban az elérni kívánt céllal.

Még két lengyel vonatkozású döntés érdemel említést, amelyekben a kérelmezők panasza abban állt, hogy államuk nem védte meg az egyezmény 9. cikkében foglalt vallásszabadsághoz való jogukat.²⁵ A kérelmezők azután tettek feljelentést, hogy egy lengyel hetilap, a *częstochowai Fekete Madonna* és a *Gyermek képét* közölte címlapján, az arcuk helyén gázmaszkkal. A kérelmezők szerint ezzel megvalósult a „vallási érzület nyilvános megsértése”-nek bűncselekménye. A lengyel nyomozóhatóságok végül vádemelés nélkül zárták le az ügyet, ezt követően fordultak a panaszosok Strasbourghoz. A bíróság érdemi döntésre alkalmatlannak minősítette a kérelmet, mert úgy vélte, az állami hatóságok általi alapos nyomozás garanciát nyújtott arra, hogy a kérelmezők vallásszabadságához való joga védelmet kapjon, és azon döntés, amely egy ilyen ügy-

²⁴ Application no. 72208/01, 2006. október 31-i ítélet.

²⁵ Dubowska v. Poland (application no. 33490/96.) és Skup v. Poland (application no. 34055/96.), 1997. április 18-i döntés, Kubawska & Kubalska-Holuj v. Poland (application no. 35579/97.), 1997. október 22-i döntés.

ben a szólásszabadságot helyezi előtérbe, nem ellentétes az egyezményvel, a részes állam döntési kompetenciájába tartozik.

4. A strasbourgi gyakorlat kritikája

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának eddigi gyakorlatából a következő összegző megállapítások fakadnak:

- a) A bíróság a blaszfémia eseteiben szélesen értelmezi az állami mérlegelés vagy mozgástér elvét, és nem törekszik arra, hogy e kérdésben általánosan követendő, egységes európai mércét határozzon meg, azaz bizonyos, a strasbourgi gyakorlat által meghatározott tág keretek között az államok szabadon döntenek a blaszfémia tiltásáról vagy megengedéséről.
- b) Az egyes egyházak hívei nem várhatják el, hogy vallásos nézeteik minden kritika alól mentesüljenek, el kell tűrniük az azokkal szemben ellenséges vélemények kifejtését is. A közéleti viták szabadsága széles körben védendő.
- c) Az előbb említett tűrési kötelezettség nem korlátlan, az államok jogosan dönthetnek úgy, hogy a mások gondolati-, lelkiismereti és vallásszabadságának tiszteletben tartásával összeegyeztethetetlennek tekintett véleményeket korlátozzák.
- d) A szólásszabadság gyakorlása kötelezettségekkel és felelősséggel jár, ezek közül az egyik, hogy kerülendők a vallásokkal kapcsolatban tett, a vallásokat a „vita” körén kívül gyalázó, indokolatlanul sértő vélemények közzététele.
- e) A közlés vagy a vélemény tartalma önmagában nem korlátozható, csak annak módja.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a blaszfémia kérdését érintő döntéseiben folyamatosan megerősíti azon felfogását, miszerint a vallást gyalázó vélemények – bizonyos esetekben – az érintett vallás híveinek vallásszabadsághoz fűződő jogát sértik, azaz az Emberi Jogok Európai Egyezményének 10. cikke által biztosított szólásszabadság gyakorlása összeütközhet a 9. cikk által védett vallásszabadsághoz való joggal, és ebből a konfliktusból alkalmanként a vallásszabadsághoz fűződő jog kerülhet ki győztesen. A szólásszabadság gyakorlása ugyanis a 10. cikk 2. bekezdése szerint „mások jogait”, így vallásszabadságát sem sértheti. Azok a bizonyos esetek, amikor ez a helyzet előállhat, a bíróság szerint is szűken határozandók meg, a jogok ütközésekor semmiféle automatikusan alkalmazható prioritizálás, hierarchia nincsen. A szólásszabadság csak a vallásokat ért szélsőséges támadásokkor (*in extreme cases*), a vélemény indokolatlanul bántó, sértő jellege esetében korlátozható, a vallásszabadság jogának biztosítása érdekében. Török Bernát megállapítja, hogy a strasbourgi döntések csak részben alapultak ezen a megfontoláson, és az egyezményben részes államok általi szóláskorlátozásokat a bíróság sokkal inkább az egyéni érzések sérelmére, mintsem a vallásszabadság alapjoga gyakorlásának korlátozására alapozta.²⁶ Ettől függetlenül is kérdés, hogy a vallásszabadsághoz való jog érintett-e egyáltalán egy blaszfém vélemény közzététele által?

²⁶ TÖRÖK Bernát: Védhetjük-e a vallás(os)okat a blaszfémiától? In: KOLTAY András – TÖRÖK Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 199–200.

Jeroen Temperman megállapítása szerint nem, és ebből eredően a strasbourgi bíróság és az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának részben erre alapozott gyakorlata helytelen:

„A vallással szembeni kritika vagy gúny nem érinti automatikusan az egyénnek a vallás vagy meggyőződés szabadságához fűződő jogát. Az, hogy valakit érzéseiben megsért vagy megbánt egy bíráló hangvételű kiadvány vagy becsmérlő jellegű cselekmény, nem jelenti az illető vallás- vagy meggyőződésbeli szabadsághoz fűződő alapvető jogának megtagadását.”²⁷

Temperman szerint az állam a vallás gyakorlója számára, vallásszabadsága tekintetében azonos jogokat biztosít, a blaszfém vélemények közzétételétől függetlenül, a vallásszabadság jogának pedig nem része a vallások külső kritikáktól, támadásoktól való megóvása. Török és Temperman megközelítését el kell fogadnunk, hiszen megállapítható, hogy a blaszfémia a vallásszabadsághoz való jog egyetlen elemét (a meggyőződés szabad megválasztása, megváltoztatása, attól való elhatárolódás, a vallásgyakorlás szabadsága, vallási szertartások elvégzése, azokon való részvétel, vallási alapú vélemények nyilvános kifejtése²⁸) sem érinti közvetlenül. Bár lehetne amellett érvelni, hogy egy, a vallást ért nyilvános kirohanás a hívőt elbátortalanítja, és a retorziótól való féltelmében inkább tartózkodik vallás gyakorlásától, ez nem változtat azon, hogy e jogot az állam számára biztosítja. (A gyűlölködő vélemények káros hatásai a közösség elleni gyűlöletkeltés, uszítás bűncselekményének keretei között kezelhetők, megelőzhetők, külön blaszfémia-korlátozásra nincs szükség.)

A vallásgyalázó vélemények sokkal inkább hozzájárulhatnak az egyéni sérelemokozáshoz, mintsem az alapjog-gyakorlás korlátozásához. Attól, hogy néhány gúnyolódó karikatúra megjelenik, akár Jézusról, akár Mohamed prófétáról, senki nem vonja kétségbe és nem korlátozza sem a keresztények, sem a muszlimok azon jogát, hogy vallásukat, vallásszabadsághoz fűződő jogukat szabadon gyakorolhassák.

El tudunk képzelni olyan esetet, amikor a vélemény kifejtése ténylegesen érinti a vallásszabadság gyakorlását. Ezeket azonban a szólásszabadság szempontjából nem szoktuk „véleménynek” tekinteni és védeni. Azon esetekről van szó, amikor a „vélemény” cselekvésbe csap át. A vallásgyakorlás akadályozásának minősül, és semmiképpen nem lehet védett vélemény, ha valaki felgyújt egy templomot, vagy ha autóval behajjt a húsvéti körmenetbe (ahogyan az a BH1999. 292 sz. legfelsőbb bírósági döntés alapján szolgálati esetben megtörtént). A jog (a vallásszabadság) biztosítása nem jelenti a jog gyakorlójával szembeni türelem, megértés, elfogadás állam általi biztosítását is.

Egy másik megközelítésből az a kérdés vethető fel, hogy védett szólásnak tekintendő-e a szándékos sértés (*insulting, offensive speech*), a szándékos provokáció, a közéleti vitában érdemben részt nem vevő – részt venni nem kívánó – gyalázkodás? (Tehát nem a fenyegetés, nem az izgatás, nem az uszítás, nem a gyűlöletkeltés, azok korlátozhatósága levezethető a szólásszabadság általános elveiből, azon belül pedig az ártalom-elvből

²⁷ Jeroen TEMPERMAN: Istenkáromlás, vallásgyalázás és az emberi jogi előírások. In *Medias Res*, 2013/2. 287–288.

²⁸ SCHANDA Balázs: *Magyar állami egyházjog*. Budapest, Pázmány Press, 2012. 25–40.

is.) A Handyside-ügy²⁹ sokszor idézett tétele szerint önmagában a szólás sokkoló, sértő, zavaró (*shocking, offending, disturbing*) jellege nem alapozza meg a szóláskorlátozás lehetőségét. Ebből levezethető, hogy a hívőket sértő, zavaró, vallásukkal szembeni vélemények nem korlátozhatók. Ezzel az axiomatikus tétellel kapcsolatban két problémát fedezhetünk fel: az ítélettel egyenértékű források (más strasbourgji ítéletek, pl. az Otto-Preminger-Institut-döntés és az azt követő, hasonló tárgyban született, a korábbiakban tárgyalta újabb ítéletek) egyértelműen cáfolják azt, hogy az *offensive speech* általában véve védett volna – hiszen védik a hívők jogát a sértő vélemények által előidézett sérelemtől való mentességre –, bármennyire is erre következtethetnénk a Handyside-ügy indokolásának idézett, kiragadott részletéből. Önmagában sem a Handyside-, sem pedig az Otto-Preminger-ítélet nem magasabb rendű forrás. A blaszfémia túl a sértések korlátozása más, a szólásszabadság számára fontos területeken is megengedett, ilyen pl. a rágalmazási-becsületsértési jog,³⁰ valamint a különféle gyűlöletbeszéd-korlátozások.³¹ De az idézett tételnek részben maga a Handyside-döntés is ellentmond, hiszen az ügyben végül a strasbourgji bíróság az offenzív tartalom ellenében ítelt.

Az Otto-Preminger-eset döntésének és folyamányainak leglényegesebb pontja éppen ez volt: az indokolatlanul sértő, bántó vélemény, amely ráadásul semmilyen formában nem járul hozzá a közéleti vitákhoz, korlátozható.³² Az „indokolatlan sértés” mint a szóláskorlátozást megalapozó tényállás nem idegen a szólásszabadság más területeitől sem; a becsülethez való jog védelme (*defamation law*) pl. szintén ismeri; a magyar Polgári Törvénykönyv hasonlóan határozza meg a becsülethez való jog sérelmének legfontosabb esetét [2:45. § (1) „A becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás”]. De az egyéni jogok védelmén túl is lehet helye a szólásszabadság korlátozásának a vélemény formája, módja, stílusa alapján: a 33/1998. (VI. 25.) AB határozat Debrecen város önkormányzata szervezeti és működési szabályzata azon rendelkezésének alkotmányosságáról döntött, melynek értelmében a városi közgyűlés határozata alapján rendbírósággal volt sújtható azon közgyűlési tag, aki „a közgyűlési ülésen alaptalan, másokat sértő, illetve a testülethez méltatlan, nem illő kifejezést használ”. Az Alkotmánybíróság megsemmisítette az „alaptalan” szót, de a szabályzat többi részét érintetlenül hagyta; döntésében arra hivatkozott, hogy különbséget kell tenni a véleménynyilvánítás szabadsága és a vélemény megjelenési formája, módja között.³³

²⁹ Handyside v. the United Kingdom-ügy (application no. 5493/72., 1976. december 7-i ítélet).

³⁰ Lingens v. Austria ügyben (application no. 12/1984/84/131. 1986. június 24-i ítélet), Oberschlick v. Austria No. 1. (application no. 11662/85. 1991. május 23-i ítélet), Castells v. Spain (application no. 11798/85. 1992. április 23-i ítélet).

³¹ Jersild v. Denmark ügy (application no. 15890/89. 1994. szeptember 23-i ítélet), Incal v. Turkey (application no. 22678/93, 1998. június 9-i ítélet), Karatas v. Turkey (application no. 23168/94, 1999. július 8-i ítélet), Vejdeland and others v. Sweden (application no. 1813/07. 2012. február 9-i ítélet).

³² Robert A. KAHN: A Margin of Appreciation for Muslims? Viewing the Defamation of Religions Debate Through Otto-Preminger-Institut v. Austria. *Charleston Law Review*, vol. 5. (2011) 401., 435–440.

³³ 33/1998. (VI. 25.) AB határozat, indokolás, III./3. pont.

A holokauszttagadás korlátozása bizonyos tekintetben a blaszfémiával a fenti példákhoz képest inkább rokonítható szólásszabadság-jogi kérdés. A holokauszttagadás tilalma szintén speciális érzékenységet kezel, és maga a szóláskorlátozás szigorúbb is, mert bizonyos vélemények kifejtését teljes egészében – stílustól, hangütéstől, kifejezőmódtól függetlenül – kategorikusan tilt. A holokauszttagadás korlátozása továbbá általánosan, széles körben elfogadottá vált Európában³⁴ (még az Európai Unió szintjén is született róla jogi norma, amely alapján a tagállamoknak többé-kevésbé – némi, a szólásszabadság alkotmányos normáira való hivatkozás, mint kibúvó biztosítása mellett – kötelező a tiltást saját jogrendjükbe bevezetniük³⁵). Ennek ellenére a korlátozás alkotmányjogi alapjai ingatagok, a szólásszabadság védelmének általános elveivel való összeegyeztethetősége kérdéses. Az Emberi Jogok Európai Bírósága több döntést is hozott a holokauszt tagadása miatt elítélt panaszosok ügyében, de ezek a blaszfémia korlátozása mint vélt analógia szempontjából kevésbé jelentősek. Ezen esetekben a strasbourgi bíróság minden esetben tárgyalás nélkül elutasította a kérelmet, elfogadva ezzel azt, hogy a holokausztot tagadó kijelentések eleve nem élvezik a szólásszabadság védelmét, a korlátozás mértékének megfelelősege tehát nem merül fel kérdésként.³⁶ Valójában a Bíróság ezzel is állást foglalt: a holokauszttagadó véleményeket eleve kizárta védendő vélemények köréből, egy kivételes, a szembenálló érdekek (szabad szólás vs. általa sértett jogok) mérlegelését szükségtelenné tevő szólás-kategóriát teremtve ezzel. Bár a blaszfémiával nem pontosan így járt el, valójában az ügyek kimenetele mégis hasonló: a Bíróság értelmezésében a sértő vélemények, konkrét címezett nélkül, de az emberi méltóság megsértését vélelmezve elegendő a szólásszabadság korlátozásához.

³⁴ KOLTAY András: A holokauszt-tagadás büntethetősége és a véleményszabadság korlátozása. *Magyar Jog*, 2004. április.

³⁵ Framework decision on Racism and Xenophobia 2008/913/JHA., Ld. John C. KNECHTLE: Holocaust Denial and the Concept of Dignity in the European Union. *Florida State University Law Review*, vol. 36. (2008) 41.; FAZEKAS Judit – BÁTKI Pál: Alkotmányossági aggályok a rasszizmus és idegengyűlölet elleni küzdelemről szóló kerethatározattervezet kapcsán. *Európai Tükör*, 2006/1.; Joseph H. H. WEILER: The Law of Holocaust Denial in Europe: Towards a (Qualified) EU-wide Criminal Prohibition. NYU School of Law, *The Jean Monnet Working Paper Series*, 2009.

³⁶ Így azon országokban, ahol a holokauszt tagadása törvénybe ütközik, az e szabályok alapján történő felelősségre vonást Strasbourgban sem ítélték a szólásszabadság megsértésének. A Witzsch v. Germany ügyben (admissibility decision, application no. 41448/98) a bíróság elfogadhatatlannak nyilvánította a kérelmet, mert a panaszos véleményét az egyezmény 17. cikke (a joggal való visszaélés tilalma) kivonta a szólásszabadság védelme alól. A bíróság ezen álláspontját megerősítette egy újabb döntése, amelyben szintén elfogadhatatlannak nyilvánította a holokauszttagadás miatt elítélt panaszos kérelmét (Garaudy v. France, admissibility decision, application no. 65831/01). A Lehideaux and Isorni v. France ügyben (application no. 55/1997/839/1045. 1998. szeptember 23-i ítélet) nyilvánvalóvá vált viszont, hogy a bíróság csak a holokauszt tényeinek tagadását vonja ki a véleményszabadság védelmi köre alól, egyéb történelmi tények nem élvezik ezt a megkülönböztetett bánásmódot. Ezt utóbb megerősítette a Perincek v. Switzerland ügyben (application no. 27510/08. 2013. december 13-i ítélet, majd a fellebbezés után a Nagykamara 2015. október 15-i ítélete), amelyben az örmény népirtás tagadása miatt elítélt kérelmező javára döntött, megállapítva szólásszabadsága megsértését.

